

UWARUNKOWANIA ROZWOJU POLSKIEGO ROLNICTWA

Wstęp

Dokonujące się w szybkim tempie zmiany we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, zarówno na świecie jak i w Polsce, bardzo często dla osób biorących w nich udział przebiegają w sposób niezauważony. Niejednokrotnie, przemian dziejących się na naszych oczach niedoceniaamy, uważając, iż są naturalną kolejną rzeczą. Jednocześnie, uczestnicząc w nich, mamy także niepełną wiedzę i przekonanie o naszym wpływie na ich kierunek i tempo. Stąd istotnym jest, by w procesie rozwoju znaleźć czas i miejsce, aby zatrzymać się i pokusić o podsumowanie. Ważnym jest jednak nie tylko dokonanie retrospekcji, podsumowania i wyciągnięcie wniosków z działań dokonanych, ale przede wszystkim określenie tych zakresów, procesów i czynników, które kształtowane dziś, będą miały istotny wpływ na to jak będzie wyglądało jutro. To właśnie wiedza na temat uwarunkowań rozwoju pozwala na aktywne uczestniczenie w nim i kształtowanie go, w taki sposób, aby można było wykazać, iż dzieją się zmiany na lepsze, czyli dokonuje się postęp.

Okazją do podsumowań i analizy uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa stał się jubileusz 55-lecia Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Obchodzony w dniach 6-7 czerwca 2008 r. zgromadził nie tylko pracowników, absolwentów i obecnych studentów ale także przyjaciół Wydziału z kraju i z zagranicy. Odbywająca się w ramach jubileuszowych obchodów Ogólnopolska Konferencja Naukowa pt. „Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa” pozwoliła zarówno na dokonanie oceny dzisiejszego poziomu rozwoju polskiego rolnictwa, jak i wskazała istotne czynniki, które zdaniem środowiska ekonomistów zajmujących się tematyką rolnictwa i obszarów wiejskich, w Polsce będą odgrywały kluczową rolę w procesie kreowania postępu.

Celem niniejszego artykułu jest synteza i dyskusja z najważniejszymi wnioskami płynącymi z konferencji pt. „Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa” oraz wskazanie ich znaczenia dla rozwoju polskiego rolnictwa w globalizującym się świecie. Nie sposób w tak krótkim opracowaniu wymienić i omówić wszystkich referatów prezentowanych na konferencji. Stąd w opracowaniu uwaga zostanie poświęcona referatom głównym prezentowanym w poszczególnych sesjach tematycznych.

Edukacja i Badania - warunki konieczne rozwoju

Konferencja odbywała się w trzech blokach tematycznych: teoretyczne, wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa. Jednak już w wystąpieniach inauguracyjnych wskazano na czwarty, szerszy, bardziej użyteczny obszar związany z rozwojem nie tylko rolnictwa w Polsce – edukację i badania naukowe. Pani profesor Krystyna Gutkowska, prorektor ds. dydaktyki SGGW podkreśliła historyczną jak i współczesną rolę jaką pełni uczelnia wyższa w kształtowaniu rozwoju. Wskazała jednocześnie ważną rolę jaką w ramach SGGW, najstarszej uczelni wyższej bezpośrednio wpływającej na rolnictwo i życie na polskiej wsi, pełni Wydział Nauk Ekonomicznych. Odniosła się w szczególności do ostatniego okresu transformacji ustrojowej i wyzwań jakie pojawiły się w wyniku wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Tezy jakie wynikały z wystąpienia prof. Gutkowskiej zostały niejako rozwinięte i poparte danymi empirycznymi przez Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW pana profesora Bogdana Klepackiego. Prof. Klepacki przedstawił referat nt. historii, dnia dzisiejszego i przyszłości Wydziału, jako kuźni kadr dla polskiego rolnictwa, centrum badań i rozwoju oraz miejsca transferu wiedzy do praktyki życia gospodarczego [Klepacki 2008]. W swoim wystąpieniu podkreślił, iż już w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie (1820 – 1840, według innych 1816 – 1840), do którego tradycji nawiązuje Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, a następnie w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego (1840-1862), pierwszej uczelni rolniczej w Polsce, wykładano m.in. takie przedmioty ekonomiczno-rolnicze, jak: nauka zarządu gospodarskiego, rachunkowość gospodarcza oraz statystyka rolnicza i leśna. Zajęcia z tego zakresu prowadził Dyrektor Instytutu prof. Michał

Oczapowski. Powołany do życia w 1953 r. Wydział Inżynieryjno-Rolniczy stał się miejscem tworzenia i przekazywania wiedzy ekonomiczno – rolniczej, a z czasem także społeczno-rolniczej i z zakresu nauk o zarządzaniu. Zmieniając swoje nazwy kolejno w 1956 r. na Wydział Ekonomiczno-Rolniczy i w 2008r. na Wydział Nauk Ekonomicznych Wydział nieprzerwanie rozwija prężnie działający dziś ośrodek naukowo-dydaktyczny o znaczeniu międzynarodowym.

Do końca 2007r. Wydział Nauk Ekonomicznych wykształcił około 15 tyś. absolwentów na studiach magisterskich, inżynierskich i licencjackich. Poza Polakami na Wydziale studiowały osoby z wielu krajów Europy i Azji. Dziś oferta dydaktyczna Wydziału to cztery kierunki (ekonomia, zarządzanie, finanse i rachunkowość oraz logistyka) na trzech poziomach kształcenia. Studenci mogą zdobywać wiedzę zarówno w języku polskim jak i po angielsku. Jednocześnie rokrocznie wielu studentów korzysta z możliwości zdobywania wiedzy za granicą oraz w ramach dodatkowych kursów, szkoleń, czy seminariów. Wydział prowadzi także seminaria doktoranckie i liczne studia podyplomowe oraz inne formy kształcenia ustawicznego.

Trzonem i motorem rozwoju Wydziału jest kadra naukowa. Znakomite efekty jej pracy rokrocznie potwierdzane są publikacjami naukowymi, uczestnictwem w konferencjach naukowych i promocją na kolejne stopnie kariery naukowej. Nie bez znaczenia jest udział pracowników Wydziału w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. Osiągnięcia ostatnich lat w tym zakresie przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba publikacji oraz konferencji organizowanych przez pracowników Wydziału Nauk Ekonomicznych (d. Ekonomiczno-Rolniczego) w latach 2003 – 2007

Rodzaj publikacji	Liczba publikacji w latach				
	2003	2004	2005	2006	2007
Publikacje recenzowane	227	227	234	277	227
- z listy filadelfijskiej	1	12	8	8	9
- inne	226	215	226	269	218
Monografie i podręczniki	269	306,5	316	217	328
Konferencje krajowe i zagraniczne	8 (3)	11 (4)	15 (8)	10 (5)	19 (6)
Liczba nadanych:					
- stopni doktora	14	16	24	21	23
- habilitacji	6	3	4	2	2
- tytułów profesora	1	2	4	2	1

Źródło: Klepacki, 2008.

Działalność naukowa Wydziału koncentruje się głównie w katedrach. W strukturze Wydziału funkcjonuje obecnie pięć katedr: Ekonomii i Polityki Gospodarczej, Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, Polityki Agrarnej i Marketingu, Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych oraz Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa. Ich nazwy wskazują na podstawowy zakres działalności badawczej, choć jej w pełni nie wyjaśniają. Dziekan Klepacki podkreślił, że następuje ewolucja w kierunkach badań realizowanych przez Katedry, co wiąże się potrzebami rozwoju gospodarczego i społecznego Polski oraz świata, a także integracji z Unią Europejską (UE). Wskazał na główne kierunki badań aktualnie rozwijanych na Wydziale. Obejmują one przede wszystkim zagadnienia polityki i strategii rozwoju rolnictwa oraz rynków rolnych, globalizacji gospodarki światowej, metod prognozowania zjawisk i procesów gospodarczych, zastosowania metod statystycznych oraz edukacji, komunikowania i doradztwa.

Mówiąc o przyszłości Dziekan Klepacki wskazał, iż priorytetem Wydziału musi być z jednej strony wysoka jakość kształcenia, poparta dobrym poziomem nauczania języków obcych oraz posługiwania się nowoczesnymi metodami z zakresu informatyki i ekonometrii, z drugiej zaś, rozwój badań, w szczególności interdyscyplinarnych, powiązanych z praktyką, a także rozwijanie współpracy międzynarodowej.

Doceniając szczególną i znaczącą rolę jaką Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW, jak i w szerszym kontekście edukacja i badania naukowe wnoszą w rozwój polskiego rolnictwa należy podkreślić iż warunkiem *sine qua non* tego rozwoju, szczególnie w sytuacji Polski jest człowiek: student, badacz, nauczyciel, decydent, pracownik, przedsiębiorca, etc. To od utylitarnej hierarchii

wartości jakimi kierują się osoby biorące udział w rozwoju polskiego rolnictwa, od jakości pracy pojedynczych ludzi niezależnie od ich miejsca w jego procesie i umiejętności ich współpracy zależy, czy będzie on zbudowany na trwałych fundamentach. W kształtowaniu postępu w polskim rolnictwie, jako sektorze opartym na wiedzy, nie można zapominać, że ostatecznie to człowiek tworzy jego wartość.

Teoretyczne uwarunkowania rozwoju

W części Konferencji poświęconej teoretycznym uwarunkowaniom rozwoju polskiego rolnictwa referat główny wygłosił pan profesor Zbigniew Adamowicz, Kierownik Katedry Polityki Agrarnej i Marketingu SGGW, zaś sprawozdawcami zgłoszonych referatów byli doktorzy Mariusz Maciejczak i Adam Wąs. Omawiane przez sprawozdawców referaty w dużej mierze stanowiły dopełnienie i empiryczny dowód w ramach zawężonych zagadnień dla tez postawionych przez prof. Adamowicza. W szczególności referaty analizowały znaczenie innowacji i postępu biologicznego, w tym produktów modyfikowanych genetycznie; perspektywy rozwoju społecznej odpowiedzialności jak i społeczeństwa informacyjnego na wsi; kwestie związane z wykształceniem, a także wpływ na rozwój czynników społeczno-kulturowych i techniczno-technologicznych oraz strategii dostosowawczych gospodarstw rolniczych.

W swoim wystąpieniu prof. Adamowicz szczególną uwagę poświęcił procesom globalizacji ekonomicznej i międzynarodowej integracji gospodarczej, jako jednym z głównych czynników warunkującym rozwój polskiego rolnictwa [Adamowicz, 2008]. Ich teoretyczny kontekst wynika przede wszystkim z faktu, iż są to procesy dotyczące wszystkich obszarów aktywności człowieka, w szczególności zdarzeń i zjawisk zachodzących w światowej gospodarce, mających wpływ na to, co dzieje się w poszczególnych krajach, gospodarkach i społecznościach. Prof. Adamowicz podjął polemikę z niektórymi autorami, uważającymi, iż globalizacja jest niekompletna, ponieważ nie tylko nie dotyczy rynków pracy ale także w znacznym stopniu pomija rolnictwo. U podstaw tych twierdzeń leży przekonanie, iż niepełna liberalizacja rynków rolnych, jako przyczyna niekompletności globalizacji, jest czymś co szkodzi ujawnieniu się kompletności efektów globalnych. Zdaniem prof. Adamowicza z tymi opiniami można się zgodzić tylko częściowo, a nawet można im zaprzeczyć. Rolnictwo bowiem uczestniczy w procesach globalizacji co najmniej na miarę swojej roli w gospodarce. Specyfiką uczestnictwa rolnictwa w procesach globalizacji jest to, iż nie odbywa się bezpośrednio poprzez podstawowe procesy produkcji i obrotu surowcami rolnymi. Globalizacja rolnictwa, jak wskazuje prof. Adamowicz odbywa się głównie drogą pośrednią poprzez umiędzynarodowienie rynków produktów żywnościowych oraz koncentrację agrobiznesu, zwłaszcza przemysłu rolno-spożywczego oraz sfery obsługi rolnictwa. Zaś sama globalizacja rolnictwa oznacza dążność do uprzemysłowienia rolnictwa, ograniczanie udziału tego sektora w tworzonej nadwyżce ekonomicznej i dochodach sektora rolniczego oraz wydatkach ludności na żywność.

Jednocześnie w swoim referacie prof. Adamowicz podkreślił, iż globalizacja jest procesem dynamizującym transfer innowacji i upowszechniania postępu technicznego, biologicznego i organizacyjnego. Postęp kreowany przez liderów światowych szybko znajduje naśladowców, zaś unifikacja techniczna produkcji z zastosowaniem nowoczesnych technologii prowadzi do modernizacji i wzrostu produktywności i wydajności w całym rolnictwie. Tak, globalizacja napędzana dążnością do podnoszenia efektywności mikroekonomicznej wywiera presję na upowszechnienie biotechnologii, w tym organizmów modyfikowanych genetycznie, co pociąga za sobą określone konsekwencje społeczne wśród rolników i mieszkańców wsi. W wyniku tych procesów uwalniają się niewykorzystane w rolnictwie zasoby pracy a pozostający w rolnictwie ludzie są zmuszeni do poszukiwania nowych zajęć i dywersyfikacji źródeł dochodów. Zdaniem prof. Adamowicza rozwijające się formy sieciowe gospodarki będą sprzyjać kumulacji wiedzy, podnoszeniu kwalifikacji ludzi, budowie kapitału ludzkiego i kapitału społecznego na wsi. Globalizacja dla wsi niesie także, jeśli nie ujednolicenie to zbliżenie wzorców kulturowych i stylów życia w układzie wieś - miasto oraz w układzie międzynarodowym.

W odniesieniu do sytuacji Polski prof. Adamowicz stwierdził, iż rolnictwo polskie będzie do pewnego stopnia powtarzać europejską drogę modernizacji. Mimo wzrostu produktywności i

efektywności będzie zachodził dalszy proces kurczenia się rolnictwa jako działu wytwórczego w gospodarce narodowej i proces jego społeczno-ekonomicznego zróżnicowania. W miejsce obecnie stosunkowo jednolitego rolnictwa rodzinnego rozwijać się będzie rolnictwo bardziej spolaryzowane pod względem ekonomicznym, społecznym i technologicznym. Kształtować się będą nowe elementy i nowe relacje w sferze agrobiznesu. Prof. Adamowicza uważa, iż w polskim rolnictwie można oczekiwać wyraźniejszego ukształtowania się trzech sektorów: rolnictwa komercyjnego, zrównoważonego rolnictwa wielofunkcyjnego i rolnictwa socjalnego.

Argumenty przedstawione przez prof. Adamowicza na poparcie tezy, iż rolnictwo istotnie uczestniczy w globalizacji pozwalają stwierdzić, że polski sektor rolny jak i polska wieś zarówno biorą w niej udział jak i są pod silnym wpływem jej procesów. Należy przypuszczać, iż procesy społeczno-gospodarcze wywołane zjawiskami globalizacyjnymi jakie będziemy obserwowali w nadchodzących latach w polskim rolnictwie będą co do swojej natury zbliżone do tych, jakie obserwujemy już dziś w gospodarkach wysokorozwiniętych. Stąd wydaje się, iż warto wśród nich, poza wymienionymi przez prof. Adamowicza, wskazać także te, które podkreślają kwestie jakościowe, w odniesieniu zarówno do produktów, procesów jak i kwestii organizacyjnych. Z jednej strony, co już jest silnie zarysowanym trendem w Polsce, będziemy obserwowali wzrost produkcji i spożycia produktów rolnych o wyższej jakości, jak żywność ekologiczna, tradycyjna czy produkty z oznaczeniami żywnościowymi. Z drugiej zaś strony sam proces produkcji rolnej będzie prowadzony przy uwzględnieniu czynników jakościowych, takich jak dobrostan zwierząt czy dbałość o środowisko naturalne. Natomiast w odniesieniu do sektora agro-biznesu czynnik jakościowy będzie odgrywał coraz istotniejszą rolę chociażby w zakresie jego społecznej odpowiedzialności.

Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju

Wewnętrznym uwarunkowaniem rozwoju polskiego rolnictwa, omawianym w drugiej sesji Konferencji, poświęcony był referat główny pana profesora Wojciecha Ziętary, Kierownika Katedry Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw SGGW. Podobnie jak w poprzedniej, i w tej sesji zgłoszone referaty nawiązujące do jej tematyki przedstawione zostały przez sprawozdawców, doktorów Tadeusza Sobczyńskiego i Andrzeja Parzonko. Ich tematyka odnosiła się bezpośrednio do analizy kierunku zmian w indywidualnych gospodarstwach rolniczych, poziomu życia i zróżnicowania produkcji i dochodów, inwestycji i podatków czy rachunkowości, a także aspektów związanych z zagadnieniami dziedzinowymi, takimi jak szacowanie ryzyka w sadach, hodowla roślin ogrodniczych czy produkcja owczarska.

W swoim referacie prof. Ziętara omówił wewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa odnosząc je do trzech grup czynników: roli jaką rolnictwo odgrywa w gospodarce narodowej, znaczenia i wykorzystania czynników produkcji (ziemia, praca i siła pociągowa) a także kierunków produkcji w polskim rolnictwie i ich regionalnego zróżnicowania [Ziętara, 2008]. Analizy polskich uwarunkowań zostały przedstawione na tle wybranych krajów UE: Danii, Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii, co pozwoliło na lepsze zrozumienie procesów, jakie miały i będą miały miejsce w Polsce. Jednocześnie dały asumpt do przedstawienia pozycji konkurencyjnej i siły polskiego rolnictwa w ramach UE.

Prof. Ziętara wykazał, iż ciągle wzrost kosztów pracy w działach pozarolniczych i wyższe tempo wzrostu cen środków do produkcji nabywanych przez rolników od cen produktów rolnych prowadzi w Polsce do spadku jednostkowej opłacalności produkcji rolniczej. Procesy te wymuszają wzrost wydajności pracy w rolnictwie. Zauważył jednak, iż nie zależy on wyłącznie od działań podejmowanych przez rolników, lecz uwarunkowany jest możliwością odpływu nadwyżki siły roboczej z rolnictwa do działów pozarolniczych.

Jednocześnie polskie rolnictwo w porównaniu do innych krajów europejskich dysponuje znacznymi zasobami ziemi, siły roboczej i siły pociągowej. Średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w Polsce jest bardzo niska w porównaniu do badanych krajów europejskich. Natomiast pozytywnym zjawiskiem zdaniem prof. Ziętary jest wzrost udziału ziemi w gospodarstwach powyżej 20 ha użytków rolnych (UR). W 2007 r. gospodarstwa te użytkowały w Polsce 39% powierzchni UR. Jednocześnie poważnym atutem polskiego rolnictwa są bardzo wysokie zasoby siły roboczej.

Prof. Ziętara argumentował jednak, iż nie są one właściwie wykorzystane, co powoduje niski poziom wydajności pracy w rolnictwie. Niski jest również poziom wykształcenia rolników. Jedynie rolnicy prowadzący gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha UR posiadają odpowiedni poziom wykształcenia. Także w tych gospodarstwach wiek rolników jest najniższy w stosunku do pozostałych grup. Dodatkowo, prof. Ziętara wnioskował, iż wyposażenie polskich gospodarstw w siłę pociągową pod względem ilościowym można uznać za wysokie, jednak jej jakość ze względu na wiek jest niska.

W odniesieniu do struktury produkcji prof. Ziętara stwierdził, że w strukturze produkcji towarowej dominuje produkcja zwierzęca, a wśród niej produkcja mleka i żywca wieprzowego. Wykazał jednocześnie, iż w zakresie produkcji zwierzęcej istnieje duże zróżnicowanie terytorialne chowu krów mlecznych i trzody chlewnej. W pięciu województwach centralnych i wschodnich utrzymuje się ponad 50% pogłowia krów. Natomiast ponad 50% pogłowia trzody chlewnej utrzymuje się w trzech województwach. Poziom intensywności produkcji roślinnej w Polsce prof. Ziętara uznał za zdecydowanie niższy od tego w porównywanych krajach. Jednak różnica w poziomie plonów jest zdecydowanie wyższa niż w poziomie nawożenia. Świadczy to zdaniem prof. Ziętary o niższej sprawności polskiego rolnictwa.

Analiza głównych wewnętrznych uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa przeprowadzona przez prof. Ziętare miała charakter czysto ekonomiczny. Dowiodła, iż zmiany zachodzące w polskim rolnictwie zmierzają w kierunku zwiększania efektywności produkcji z jednej strony, z drugiej zaś, tworzenia i umacniania przewag konkurencyjnych pozwalających na konkurowanie na Jednolitym Rynku UE w większym stopniu w oparciu o mechanizmy rynkowe, niż np. dzięki dopłatom z unijnego budżetu. Należy jednak zauważyć, że proces zmian na jakie wskazał prof. Ziętara w kontekście pozytywnym, czyli postęp, dotyczy głównie przedsiębiorstw rolniczych, które będą stanowiły trzon rozwoju polskiego rolnictwa, gdyż w dużej części skupiają zidentyfikowane czynniki potencjału rozwojowego. Powstaje jednak pytanie o czas i czynniki wewnętrzne warunkujące zmiany jakie będą udziałem gospodarstw rolniczych, tych które z różnych przyczyn nie będą w stanie odpowiedzieć na wyzwania rosnącej konkurencji. Można zakładać, iż grupa ta sama w sobie, dziś, i tylko w kontekście analiz ekonomicznych, stanowi wewnętrzne uwarunkowanie rozwoju polskiego rolnictwa, rozumiane niestety w kategoriach regresu.

Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju

Trzecia sesja Konferencji poświęcona została zewnętrznym uwarunkowaniom rozwoju polskiego rolnictwa. Referat główny wygłosił pan profesor Stanisław Stańko, Kierownik Zakładu Ekonomiki Rolnictwa w Katedrze Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych SGGW. Poprzedził on prezentacje referatów zgłoszonych do tej sesji przedstawionych przez doktorów Dariusza Kusza i Tomasza Rokickiego. Dotyczyły one wpływu procesów globalizacyjnych na zmiany nie tylko w UE ale także w Chinach i Indiach, efektów działań i zakresu oddziaływań Wspólnej Polityki Rolnej UE, a także czynników warunkujących rozwój jak współpraca, kapitał ludzki czy kwestie upadłość.

Referat prof. Stańko składał się z dwóch części: teoretycznej i empirycznej [Stańko, 2008]. We wprowadzeniu teoretycznym prof. Stańko wskazał, iż różnie można klasyfikować czynniki zewnętrzne, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na rozwój rolnictwa. Czynniki te wpływają na wszystkie działające w sektorze rolnym przedsiębiorstwa (gospodarstwa rolnicze), które nie mogą ich kontrolować, lecz jedynie obserwować i dostosowywać się do zmian. Od ich identyfikacji, szybkości i możliwości przystosowania się do warunków i wymagań stanowiących przez te czynniki zależy rozwój gospodarstw i rolnictwa. Do czynników zewnętrznych prof. Stańko zaliczył kilka grup czynników. Są nimi czynniki demograficzne tj. liczba i struktura wiekowa oraz zawodowa ludności, jej rozmieszczenie, przyrost naturalny, wykształcenie, wzorce gospodarstw domowych itp.; elementy te wyznaczają wielkość popytu na różne dobra, w tym artykuły żywnościowe. Kolejną grupę stanowią czynniki ekonomiczne do których prof. Stańko zakwalifikował takie elementy jak: stopa wzrostu gospodarczego, dochody ludności, struktura i poziom cen, tempo inflacji, bezrobocie, koniunktura gospodarcza (świata, regionu, kraju, branży), dostępność i oprocentowanie kredytów,

taryfy podatkowe, kursy walutowe, współpraca międzynarodowa. Czynniki społeczno-kulturowe stanowiące uzupełnienie czynników demograficznych i ekonomicznych, to kolejna grupa wyodrębniona przez prof. Stańko. Zaliczył do nich takie elementy jak: wzorce wydatków ludności, systemy wartości, preferencji, upodobań; oddziałują one na zachowanie nabywców. Pozostałe grupy obejmują czynniki przyrodnicze (naturalne) takie jak: zasoby surowców, zanieczyszczenie środowiska, źródła i koszty energii, stosunki wodne, ilość i jakość użytków rolnych itp., czynniki technologiczne obejmujące nowe odkrycia naukowe, wdrażanie nowych technologii, wydatki na badania i rozwój itp., oraz czynniki polityczno-prawne stanowiące obraz zaangażowania państwa w regulację gospodarki; obejmujące takie elementy jak: polityka rządu, w tym polityka rolną, współpraca międzynarodowa itp.

W podsumowaniu teoretycznej części swojego referatu prof. Stańko argumentował, iż oddziaływanie zewnętrznych sił i procesów rozwojowych na polskie rolnictwo i inne sektory wzmocniło się od czasu wstąpienia Polski do UE. Tezę tą prof. Stańko wykazał w części empirycznej analizując zewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa dotyczące czynników demograficznych i ekonomicznych w zakresie cen surowców rolnych, handlu zagranicznego, stopy inflacji, kursu walutowego zł do euro, oraz stopy wzrostu gospodarczego.

Analizując czynniki demograficzne prof. Stańko wskazał, że liczba ludności w UE niewiele zwiększy się do 2025 r. (do 496,2 mln osób), potem występować będzie tendencja spadkowa (do 472 mln w 2050 r.). Systematyczny spadek liczby ludności przewidywany jest w takich krajach jak: Bułgaria, Czechy, Niemcy, Włochy, Łotwa, Litwa, Węgry, Polska, Rumunia i Słowacja. Będzie następował proces „starzenia się” ludności UE. Udział ludności w wieku 65 i więcej lat będzie się zwiększał do 20,7% w 2020 r. i 24,7% w 2050. Takie zmiany w liczbie ludności oznaczają, zdaniem Prof. Stańko, że zwiększenie popytu na artykuły rolno-spożywcze z powodu wzrostu liczby ludności będzie ograniczone.

Analizując kwestie popytu żywnościowego na rynku wewnętrznym i w eksporcie prof. Stańko stwierdził, że integracja Polski z UE zasadniczo zmieniła warunki handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi. Włączenie Polski w system Jednolitego Rynku UE oznaczało zniesienie w obrotach z innymi krajami członkowskimi ceł i innych ograniczeń mogących zakłócać handel oraz przyjęcie wspólnej polityki handlowej wobec krajów trzecich. Otwarcie rynku spowodowało tym samym kreację obrotów handlowych artykułami rolno-spożywczymi. W latach 2000 – 2002 Polska była importerm netto artykułów rolno-spożywczych, od 2003 r. jest ich eksporterem netto. Wartość eksportu ogółem w 2007 r. była 2,5-krotnie wyższa niż w 2003 r. i prawie 3,5-krotnie wyższa niż w 2000 r. Import również wykazywał tendencję wzrostową, chociaż dynamika wzrostu była mniejsza niż w eksporcie. Dzięki temu bilans handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w Polsce ulegał od 2003 r. poprawie, a na końcu 2007r. wyniósł ponad +2 mld euro.

Analizując wpływ czynników związanych z cenami prof. Stańko wykazał, że ceny od wstąpienia Polski do UE coraz silniej powiązane są z cenami w innych krajach Wspólnoty. Ich poziom i kierunki zmian są podobne. Ceny w Polsce kształtują się także pod wpływem podaży i popytu na rynkach innych krajów UE. Rynek funkcjonuje efektywnie w zakresie przestrzennej transformacji cen. Na przykład dla przetwórców produktów roślinnych oznacza to swobodę w pozyskiwaniu surowca z rynków o niższych cenach.

Konkludując empiryczną część swojego referatu prof. Stańko podkreślił, że nadrzędność zasad Wspólnej Polityki Rolnej nad polityką krajową spowodowała ujednoczenie warunków funkcjonowania poszczególnych rynków rolnych w Polsce. Skutkiem tego jest coraz efektywniejsze funkcjonowanie rynku rolnego i ujednoczanie poziomu cen na rynkach sąsiednich. Umożliwia to przetwórcom wybór źródeł zakupu surowców w zależności od poziomu cen. Spowodowało to jednocześnie znaczne zwiększenie rynku zbytu dla produktów i surowców rolniczych. Efektem tego jest szybki wzrost eksportu artykułów rolno-spożywczych. Jednolity Rynek UE stał się tym samym dominującym źródłem zaopatrzenia i zbytu dla polskiego sektora rolnego. Dodatkowo, zdaniem prof. Stańko osłabienie złotego pozytywnie wpływa na wzrost cen rolnych, zaś tempo wzrostu gospodarczego i stopa inflacji słabo wpływają na ceny surowców rolniczych w Polsce.

Prof. Stańko dokonując analizy zewnętrznych uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa wskazał na istotność i wielkość oddziaływań czynników, na które Polscy rolnicy nie mają bezpośredniego wpływu. W sposób bezpośredni z wiedzy na temat tych czynników korzystają decydenci oraz podmioty funkcjonujące na dalszych etapach łańcucha żywnościowego, tacy jak pośrednicy czy przetwórcy. To w wyniku ich działań czynniki te oddziałują pośrednio na sektor produkcji rolniczej, czyli rolników. Stąd wiedza wśród rolników na temat zewnętrznych czynników warunkujących rozwój ich warsztatów pracy wydaje się być znikoma. Wprawdzie w coraz większym stopniu dokonują oni analiz cen rynkowych w zasięgu regionalnym, czy uwzględniają wahania kursów walut, to wciąż ich świadomość i wiedza na tematy prezentowane przez prof. Stańko są dalece niewystarczające. Stanowi to bezpośredni kontrast do sytuacji jaką obserwujemy np. w USA, gdzie rolnicy, pomimo iż nie mają na nie bezpośrednio wpływu dobrze znają zewnętrzne uwarunkowania rozwoju amerykańskiego rolnictwa.

Podsumowanie

Analiza uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa przeprowadzona przez wybitnych profesorów z Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW i uzupełniona referatami pozostałych uczestników Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa” wskazała, iż w zakresie teoretycznych, wewnętrznych i zewnętrznych czynników rozwoju polskie rolnictwo w dużym tempie dokonuje zmian na lepsze. Na postęp jaki ma miejsce w polskim rolnictwie wpływają procesy globalizacyjne, integracja z Unią Europejską jak i jego wewnętrzne atuty, np. zasoby siły roboczej. Zainteresowani interesującym i ważnym dorobkiem konferencji teksty referatów głównych jak i referatów prezentowanych w trakcie konferencji znajdują w publikacjach które powstały z tej okazji.

Jak podkreślił w referacie podsumowującym konferencję Przewodniczący Komitetu Organizacyjnego pan profesor Henryk Runowski, wraz z rosnącym tempem zmian rośnie kompleksowość zagadnień jakie muszą być brane pod uwagę w analizie uwarunkowań rozwoju polskiego rolnictwa, a także powiększają się obszary potencjalnego ryzyka, które dotychczas nie były uwzględniane. Przykładem tego typu zagadnień były kwestie podnoszone i omawiane *ad hoc* w ramach końcowej dyskusji na konferencji. W szczególności dyskutowano o roli i wpływie rozwoju produkcji rolniczej na cele nieżywnościowe, głównie biopaliwa; o wpływie interwencjonizmu międzynarodowego na krajowy rynek rolny, czy o funkcji środowiskowej rolnictwa. Jak podkreślił prof. Runowski stanowią one wyzwanie i nowy, ciekawy obszar badań w zakresie ekonomii i ekonomiki rolnictwa.

Piśmiennictwo:

- Adamowicz Z., 2008: *Teoretyczne uwarunkowania rozwoju rolnictwa z uwzględnieniem procesów globalizacji i międzynarodowej integracji*. Roczniki Nauk Rolniczych, seria G, 2008 t. 94, z. 2
- Klepacki B., 2008: *Rozwój nauk ekonomiczno-rolniczych – od rolnictwa do agrobiznesu i ekonomii gospodarki narodowej (studium przypadku Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW)*. Roczniki Nauk Rolniczych, seria G, 2008 t. 94, z. 2
- Stańko S., 2008: *Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju rolnictwa*. Roczniki Nauk Rolniczych, seria G, 2008 t. 94, z. 2
- Ziętara W., 2008: *Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa*. Roczniki Nauk Rolniczych, seria G, 2008 t. 94, z. 2

Autor:

Dr inż. Mariusz Maciejczak

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

tel.: 022 59.34.235

e-mail: mariusz@maciejczak.pl